

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः ॥

चात्वालाद्धिष्ण्यानुप वपति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं
यज्ञस्य सयोनित्वाय देवा वै यज्ञं पराजयन्त
तमाग्नीध्रात्पुनरप्राजयन्नेतद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं
यदाग्नीध्राद्धिष्ण्यान् विहरति यदेव यज्ञस्यापराजितं तत
एवैनम्पुनस्तनुते पराजित्येव खलु वा एते यन्ति ये
बहिष्पवमानः सर्पन्ति बहिष्पवमाने स्तुते (१)

आहाग्नीदग्नीन् वि हर बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशाः
अलं कुर्विति यज्ञमेवापजित्य पुनस्तन्वाना यन्त्यङ्गारैर्द्वे
सवने वि हरति शलाकाभिस्तृतीयः सशुक्रत्वायाथो
सम्भरत्येवैनद्धिष्ण्या वा अमुष्मिल्लोके सोममरक्षन्तेभ्यो-
ऽधि सोममाहरन्तमन्ववायन्तं पर्यविशन् य एवं वेदं
विन्दते (२)

परिवेष्टारन्ते सोमपीथेन व्यार्ध्यन्ते ते देवेषु

सोमपीथमैच्छन्त तां देवा अंब्रुवन्देद्वे नामनी कुरुध्वमथ
 प्र वाप्स्यथ न वेत्यग्रयो वा अथ धिष्ण्यास्तस्माद्विनामा
 ब्राह्मणोऽर्धुकस्तेषां ये नेदिष्ठम्पर्यविशन्ते सोमपीथं
 प्राप्नुवन्नाहवनीयं आग्नीधीर्यो होत्रीर्यो मार्जालीयस्तस्मात्तेषु
 जुह्वत्यतिहाय वर्षद्वरोति वि हि (३)

एते सोमपीथेनार्ध्यन्त देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुह्वुर्ये
 पुरस्तादसुरा आसन्ताऽस्ताभिः प्राणुदन्त याः प्रतीचीर्ये
 पश्चादसुरा आसन्ताऽस्ताभिरपानुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो
 हूयन्ते प्रत्यङ्मासीनो धिष्ण्यान्व्याधारयति पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च
 यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदते तस्मात्पराचीः प्रजाः प्र वीयन्ते
 प्रतीचीः (४)

जायन्ते प्राणा वा एते यद्धिष्ण्या यदध्वर्युः
 प्रत्यङ्धिष्णियानतिसर्पेत्प्राणान्त्सं कर्षेत्प्रमायुकः स्यान्नाभिर्वा
 एषा यज्ञस्य यद्धोतोर्ध्वः खलु वै नाभ्यै प्राणो-
 ऽवाङ्पानो यदध्वर्युः प्रत्यङ्गोतारमतिसर्पेदपाने प्राणं
 दध्यात् प्रमायुकः स्यान्नाध्वर्युरूपं गायेद्वाग्वीर्यो वा
 अध्वर्युर्यदध्वर्युरूपगायेदुद्गात्रे (५)

वाच॑ꣳ सम्प्र॑ यच्छेदु॒पदासु॑कास्य॒ वा॒र॒ख॒स्या॑द्ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो॑
वदन्ति॒ नास॑ꣳस्थिते॒ सोमै॑ꣳध्व॒र्युः॑ प्र॒त्यङ्॒ख॒सदोऽती॑यादथ
क॒था दा॑क्षिणानि॒ होतु॑मेति॒ यामो॑ हि स तेषां॒ कस्मा॑ अहं
दे॒वा यामं॑ वा॒यामं॑ वा॒नु ज्ञा॑स्यन्तीत्युत्तरेणा॒ग्नीध्रं॑ प॒रीत्य॑
जुहोति॒ दाक्षि॑णानि॒ न प्रा॑णान्त्सं क॑र्षति॒ न्यन्ये॑ धिष्णि॒या
उ॒प्यन्ते॒ नान्ये॑ यान्नि॒वप॑ति॒ तेन॒ तान्म्री॑णाति॒ यान्न॑ नि॒वप॑ति॒
यद॑नुदि॒शति॒ तेन॒ तान्॥ (६)

स्तुते विन्दते हि वी॒यन्ते॒ प्रती॑चीरु॒द्रात्र॑ उ॒प्यन्ते॒ चतु॑र्दश च॥ [१]

सु॒व॒र्गाय॑ वा ए॒तानि॑ लो॒काय॑ हूयन्ते॒ यद्वै॑स॒र्ज॒नानि॑
द्वाभ्यां॑ गा॒र॒ह॑पत्ये जुहोति॒ द्वि॒पा॒द्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्या
आ॒ग्नी॒ध्रे जु॑होत्यन्तरि॑क्ष ए॒वा क्र॑मत आह॒व॒नीये॑
जुहोति॒ सु॒व॒र्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मयति॒ दे॒वान् वै सु॑व॒र्गं
लो॒कं य॒तो र॒क्षाꣳस्य॑जिघाꣳस॒न्ते सोमै॑न॒ राज्ञा॑
र॒क्षाꣳस्य॑प॒ह॒त्या॒प्तुमा॑त्मानं॒ कृ॒त्वा सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑य॒त्रक्ष॑सामनु॒पल॑
सोमो॑ भवत्यथ॑ (७)

वै॒स॒र्ज॒नानि॑ जुहोति॒ रक्ष॑साम॒प॒ह॒त्यै त्वꣳ सोम॑ तनू॒कृ॒द्ध्य॒
इत्या॑ह तनू॒कृ॒द्ध्येष॑ द्वेषो॒भ्योऽन्य॑कृ॒तेभ्य॑ इत्या॑हान्यकृ॒तानि॑ हि

रक्षां॑ स्युरु॒ यन्ता॑सि॒ वरू॑थ॒ मित्या॑हो॒रु ण॑स्कृ॒धीति॒ वावै॑तदा॒ह
जुषा॑णो अ॒सुरा॑ज्य॒स्य वे॒त्वित्या॑हा॒सुमे॒व यज॑मानं कृ॒त्वा सु॑व॒र्गं
लो॒कं ग॑मयति॒ रक्ष॑सा॒मनु॑पला॒भाया सोमं॑ ददते (८)

आ ग्रा॒व्ण आ वा॑य॒व्या॑न्या द्रो॒णक॒लश॑मु॒त्पत्नी॑मा
न॑य॒न्त्यन्व॑नां॒सि प्र॑ वर्त॒यन्ति॒ याव॑दे॒वास्या॑स्ति॒ तेन॑
स॒ह सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति॒ नय॑वत्य॒र्चाग्री॑ध्रे जुहोति सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्या॑भिनी॒त्यै ग्रा॒व्णो वा॑य॒व्यानि॑ द्रो॒णक॒लश॑मा॒ग्रीध्र॑
उप॑ वासयति॒ वि ह्ये॑नं तैर्गृ॒ह्णते॒ यथ्स॒होप॑वा॒सये॑दपु॒वाये॑त
सौ॒म्यर्चा॑ प्र पा॑दयति॒ स्वया॑ (९)

ए॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ प्र पा॑दयत्यदि॒त्याः सदो॑ऽस्यदि॒त्याः स॒द
आ सी॒देत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतद्य॑ज॒मानो॒ वा ए॒तस्य॑ पु॒रा गो॒प्ता
भ॑वत्येष वो॑ दे॒व स॒वितुः॑ सोम॒ इत्या॑ह स॒वितृ॑प्र॒सूत ए॒वैनं॑
दे॒वता॑भ्यः सम्प्र यच्छत्ये॒तत्त्व॑ सोम॒ दे॒वो दे॒वानु॑पा॒गा इत्या॑ह
दे॒वो ह्येष॑ सन् (१०)

दे॒वानु॑पैती॒दम॑ह॒म्मनु॑ष्यो॑ म॒नुष्या॑नित्या॒ह म॒नुष्यो॑ ३ ह्येष
स॒न्मनु॑ष्या॒नुपै॑ति॒ यदे॒तद्य॑जुर्न ब्रू॒यादप्र॑जा अप॒शुर्य॑ज॒मानः
स्याथ्स॒ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पोषे॑णेत्या॒ह प्र॒जये॑व प॒शुभिः॑

स॒हेमं लो॒कमु॒पाव॑र्तते॒ नमो॑ दे॒वेभ्य॒ इत्या॑ह नमस्का॒रो हि
दे॒वानां॑ स्व॒धा पि॒तृभ्य॒ इत्या॑ह स्व॒धाका॒रो हि (११)

पि॒तृणा॑मिदम॒हं निर्व॑रुणस्य॒ पाशा॑दित्या॒ह वरु॑णपा॒शादे॒व
निर्मु॑च्यतेऽग्ने॑ व्रतपत आ॒त्मनः॒ पूर्वा॑ त॒नूरा॑देयेत्या॒हुः को हि
तद्वेद॑ यद्वसी॒यान्त्स्वे व॑शे भू॒ते पुन॑र्वा ददा॑ति न वेति॒ ग्रावा॑णो
वै सोम॑स्य॒ राज्ञो॑ मलि॒मुसे॒ना य एवं वि॒द्वान्ग्राव्ण॑ आ॒ग्नीध्र॑
उपवा॑सय॑ति॒ नैन॑म्मलि॒मुसे॒ना वि॑न्दति॥ (१२)

अथ॑ ददते स्वया सन्ध॒स्वधा॑कारो हि वि॑न्दति॥ [२]

वैष्ण॑व्यर्चा हु॒त्वा यूप॑मच्छैति॒ वैष्ण॑वो वै दे॒वता॑या॒ यूपः॒
स्वयै॑वैनं दे॒वता॑याच्छैत्यत्य॒न्याना॑गां॒ नान्या॑नुपा॒गामि॑त्याहाति॒
ह्य॒न्याने॑ति॒ नान्या॑नुपैत्य॒र्वाक्त्वा॒ परै॑रविदम्प॒रोऽव॑रै॒रित्या॑हार्वा॒ग्ये
परै॑र्वि॒न्दति॒ प॒रोव॑रै॒स्तं त्वा॑ जुषे (१३)

वैष्ण॑वं दे॒वय॑ज्याया॒ इत्या॑ह दे॒वय॑ज्यायै ह्यैनं॑ जुषते॒
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता मध्वा॑न॒क्तित्या॑ह तेज॑सै॒वैन॑मन॒त्तयो॑षधे॒
त्राय॑स्वैन॒ः स्व॑धिते॒ मेन॑ हि॒सीरि॑त्या॒ह वज्रो॑ वै स्व॑धितिः॒
शान्त्यै॑ स्व॑धितेर्वृक्षस्य॒ बिभ्य॑तः प्रथ॒मेन॑ शक॒लेन॑ स॒ह
तेजः॑ प॒रा प॑तति॒ यः प्र॑थ॒मः शक॑लः प॒राप॑ते॒त्तम॑प्या

हरेत्सतैजसम् (१४)

ए॒वैन॑मा ह॑रती॒मे वै लो॒का यूपा॑त्प्रय॒तो बि॑भ्यति
 दि॒वम॑ग्रेण॒ मा ले॑खीर॒न्तरि॑क्ष॒म्मध्यै॑न॒ मा हि॑सीरित्या॒हैभ्य॑
 ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यः॑ शमयति॒ वन॑स्पते श॒तव॑ल्शो वि
 रो॒हेत्या॑व्रश्च॒ने जु॑होति॒ तस्मा॑दा॒व्रश्च॑नाद्वृक्षाणा॒म्भूया॑ः स
 उत्ति॑ष्ठन्ति स॒हस्र॑वल्शा॒ वि व॒यः रु॒हेमे॑त्या॒हाशि॑षमे॒वैता॑मा
 शा॒स्तेऽन॑क्षसङ्गम् (१५)

वृ॒श्चेद्य॑दक्षस॒ङ्गं वृ॒श्चेद॑धई॒षं यज॑मानस्य प्र॒मायु॑कः
 स्या॒द्यं का॒मये॑ताप्रतिष्ठितः स्या॒दित्या॑रो॒हं तस्मै॑ वृ॒श्चेद॑ष वै
 वन॑स्पती॒नाम॑प्रतिष्ठितोऽप्रतिष्ठित ए॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑ताप॒शुः
 स्या॒दित्य॑प॒र्णं तस्मै॑ शुष्का॒ग्रं वृ॒श्चेद॑ष वै वन॑स्पती॒नाम॑पश॒व्यो-
 ऽप॒शुरे॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑त पशु॒मान्थ॑स्या॒दिति॑ बहु॒प॒र्णं तस्मै॑
 बहु॑शा॒खं वृ॒श्चेद॑ष वै (१६)

वन॑स्पती॒नाम॑पश॒व्यः पशु॑माने॒व भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठितं
 वृ॒श्चेत्प्र॑तिष्ठाका॒मस्यै॑ष वै वन॑स्पती॒नां प्रति॑ष्ठितो॒ यः स॒मे
 भू॒म्यै स्वा॑द्योने॒ रूढः॑ प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॒ यः प्र॒त्यङ्मु॑प॒नत॑स्तं
 वृ॒श्चेत्स॑ हि मे॒धम॑भ्युप॒नतः॑ पश्चा॒रन्नि॑ तस्मै॑ वृ॒श्चेद्यं॑

का॒मये॒तोपै॑न॒मुत्त॑रो य॒ज्ञो न॑मे॒दिति॒ पञ्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः पाङ्क्तो॑
य॒ज्ञ उपै॑न॒मुत्त॑रो य॒ज्ञः (१७)

न॒म॒ति षड॑रत्निं प्रति॒ष्ठाका॑मस्य षड्वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुष्वे॒व
प्रति॑ तिष्ठति स॒प्तार॑त्निम्प॒शुका॑मस्य स॒प्तप॑दा श॒क्करी॑
प॒शवः॑ श॒क्करी॑ प॒शूने॒वाव॑ रु॒द्धे न॒वार॑त्निं तेज॑स्का॒मस्य॑
त्रि॒वृता॒ स्तोमे॑न॒ सम्मि॑तं तेज॑स्त्रि॒वृत्ते॑ज॒स्व्ये॒व भ॑वत्येका॒-
दशा॑रत्निमिन्द्रि॒यका॑मस्यैका॒दशा॑क्षरा त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रि॒यं
त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रि॒याव्ये॑व भ॑वति पञ्च॑दशा॒रत्नि॒भ्रातृ॑व्यवतः
पञ्च॑द॒शो वज्रो॑ भ्रातृ॒व्याभि॑भूत्यै स॒प्तद॑शा॒रत्निं प्र॒जाका॑मस्य
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑ते॒रात्या॒ एक॑विं॒शत्य॑रत्निं
प्रति॒ष्ठाका॑मस्यैक॑विं॒शः स्तोमा॑नां प्रति॒ष्ठा प्रति॑ष्ठित्या
अ॒ष्टाश्रि॑र्भवत्य॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री तेजो॑ गाय॒त्री गा॑य॒त्री य॒ज्ञमु॑खं
तेज॑सै॒व गा॑य॒त्रिया॒ य॒ज्ञमु॑खेन॒ सम्मि॑तः॥ (१८)

जु॒षे स॑तेज॒सम॑न॒क्षसङ्गं॑ बहु॒शाखं॑ वृ॒श्चे॒ष वै य॒ज्ञ उपै॑न॒मुत्त॑रो य॒ज्ञ आ॒त्या

एका॒न्नविं॑शतिश्च॥

[३]

पृ॒थि॒व्यै त्वा॒न्तरि॑क्षाय त्वा दि॒वे त्वे॒त्याहै॑भ्य ए॒वैनं॑
लो॒केभ्यः॑ प्रोक्ष॑ति॒ परा॑श्च॒ प्रोक्ष॑ति॒ परा॑डि॒व हि सु॑व॒र्गो
लो॒कः क्रू॑रमि॒व वा ए॒तत्क॑रोति॒ यत्ख॑न॒त्यपो॑व॒ नय॑ति

शान्त्यै यवमतीरव नयत्यूर्ग्वै यवो यजमानेन यूपः सम्मिता
यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति (१९)

पितृणां सदनमसीति बर्हिरव स्तृणाति पितृदेवत्य
१६ ह्येतद्यन्निखातं यद्वर्हिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्यो
निखातः स्याद्वर्हिरवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवैनम्मिनोति
यूपशकलमवांस्यति सतेजसमेवैनम्मिनोति देवस्त्वा सविता
मध्वानुक्त्वित्याह तेजसैवैनमनक्ति सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य
इति चषालं प्रति (२०)

मुञ्चति तस्माच्छीर्षत ओषधयः फलं गृह्णन्त्यनक्ति
तेजो वा आज्यं यजमानेनाग्निष्ठाश्रिः सम्मिता यदग्निष्ठा-
मश्रिमनक्ति यजमानमेव तेजसान्त्यान्तमनक्त्यान्तमेव
यजमानं तेजसानक्ति सर्वतः परि मृशत्यपरिवर्गमेवा-
स्मिन्तेजो दधात्युद्विवः स्तभानान्तरिक्षं पृणेत्याहैषां
लोकानां विधृत्यै वैष्णव्यर्चा (२१)

कल्पयति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवैनं देवतया
कल्पयति द्वाभ्यां कल्पयति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यं
कामयेत् तेजसैनं देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयेयमित्यग्निष्ठां

तस्याश्रिमाहवनीयादित्थं वेत्थं वाति नावयेत्तेजसैवैनं
देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयति यं कामयेत् तेजसैनं
देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयेयमिति (२२)

अग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयेन सम्मिनुयात्तेजसैवैनं
देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयति ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिमित्याह
यथायजुरेवैतत्परि व्ययत्यूग्वै रशना यजमानेन यूपः
सम्मितो यजमानमेवोर्जा समर्धयति नाभिदघ्ने परि व्ययति
नाभिदघ्न एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्नाभिदघ्न ऊर्जा भुञ्जते
यं कामयेतोर्जनम् (२३)

व्यर्धयेयमित्यूर्ध्वा वा तस्यावाचीं वावोहेदूर्जैवैनं व्यर्धयति
यदि कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः स्यादित्यवाचीमवोहेद्वृष्टिमेव
नि यच्छति यदि कामयेतावर्षुकः स्यादित्यूर्ध्वामुदूहेद्वृष्टिमेवोद्य
पितृणां निखातम्मनुष्याणामूर्ध्वं निखातादा रशनाया
ओषधीनां रशना विश्वेषाम् (२४)

देवानामूर्ध्वं रशनाया आ चषालादिन्द्रस्य चषालं
साध्यानामतिरिक्तं स वा एष सर्वदेवत्यो यद्यूपो
यद्यूपमिनोति सर्वा एव देवताः प्रीणाति यज्ञेन वै देवाः

सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति
 ते यूपेन योपयित्वा सुवर्गं लोकमायन्तमृषयो यूपेनैवानु
 प्राजानन्तद्यूपस्य यूपत्वम् (२५)

यद्यूपमिनोति सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै पुरस्तान्मिनोति
 पुरस्ताद्धि यज्ञस्य प्रज्ञायतेऽप्रज्ञातः हि तद्यदतिपन्न आहुरिदं
 कार्यमासीदिति साध्या वै देवा यज्ञमत्यमन्यन्त तान् यज्ञो
 नास्पृशत्तान् यद्यज्ञस्यातिरिक्तमासीत्तदस्पृशदतिरिक्तं वा
 एतद्यज्ञस्य यदग्नावग्निमथित्वा प्रहरत्यतिरिक्तमेतत् (२६)

यूपस्य यदूर्ध्वं चषालात्तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन
 प्रीणाति देवा वै सः स्थिते सोमे प्र सुचोहरन् यूपं
 तेऽमन्यन्त यज्ञवेशसं वा इदं कुर्म इति ते प्रस्तरः
 सुचान्निष्क्रयणमपश्यन्त्स्वरुं यूपस्य सः स्थिते सोमे प्र
 प्रस्तरः हरति जुहोति स्वरुमयज्ञवेशसाय॥ (२७)

दधाति प्रत्यृचा समर्धयेयमित्यूर्जेन विश्वेषां यूपत्वमतिरिक्तमेतद्विचत्वारिंशच्च॥—[४]

साध्या वै देवा अस्मिल्लोक आसन्नान्यत्किञ्चन मिषत्ते-
 ऽग्निमेवाग्नये मेधायालभन्त न ह्यन्यदालम्ब्यमविन्दन्ततो
 वा इमाः प्रजाः प्राजायन्त यदग्नावग्निमथित्वा प्रहरति

प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय रु॒द्रो वा ए॒ष यद॒ग्निर्यज॑मानः
प॒शुर्यत्प॒शुमा॒लभ्या॒ग्निम्मन्थे॑द्रु॒द्राय॒ यज॑मानम् (२८)

अपि॑ दध्यात्प्र॒मायु॑कः स्या॒दथो॒ खल्वा॑हुर॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वता॑ ह॒विरे॒तद्यत्प॒शुरिति॑ यत्प॒शुमा॒लभ्या॒ग्निम्मन्थ॑ति
ह॒व्यायै॒वास॑न्नाय॒ सर्वा॑ दे॒वता॑ जनयत्युपा॒कृत्यै॒व
मन्थ्य॑स्तन्नेवा॒लब्धं॑ ने॒वाना॑ल॒ब्धम॒ग्नेर्ज॒नित्र॑म॒सीत्या॑हा॒ग्नेर्ह्येत॑ज्जनि
वृष॑णौ स्थ॒ इत्या॑ह वृष॑णौ (२९)

ह्ये॒तावुर्व॑श्यस्या॒युर॒सीत्या॑ह मिथु॒नत्वाय॑ घृ॒तेना॒क्ते वृष॑णं
दधा॒थामि॒त्याह॑ वृष॑णं॒ ह्ये॒ते दधा॑ते ये अ॒ग्निङ्गा॑य॒त्रं छन्दो॑ऽनु
प्र जा॑य॒स्वेत्या॑ह॒ छन्दो॑भिरे॒वैन॑म्प्र ज॒नय॑त्य॒ग्नये॑ म॒थ्यमा॑ना॒यानु॑
ब्रू॒हीत्या॑ह सावि॒त्रीमृ॒चम॑न्वाह सवि॒तृप्र॑सूत ए॒वैन॑म्मन्थति
जा॒ताया॑नु ब्रूहि (३०)

प्र॒ह्रिय॑मा॒णाया॑नु ब्रू॒हीत्या॑ह काण्डे॑काण्ड ए॒वैनं॑ क्रि॒यमा॑णे
सम॑र्धयति गाय॒त्रीः सर्वा॑ अन्वा॑ह गाय॒त्रछ॑न्दा वा अ॒ग्निः
स्वेनै॒वैनं॑ छन्द॑सा॒ सम॑र्धयत्य॒ग्निः पु॒रा भव॑त्य॒ग्निम्म॑थित्वा
प्र ह॑रति॒ तौ सम्भ॑वन्तौ यज॑मानम॒भि सम्भ॑वतो भव॑तं
नः सम॑नसा॒वित्या॑ह शान्त्यै॑ प्र॒हृत्य॑ जुहोति जा॒तायै॒वास्मा॑

अन्नमपि दधात्याज्येन जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम
यदाज्यमिप्येणैवैनं धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥ (३१)

यजमानमाहु वृषणौ जातायानुब्रूह्यप्यष्टादश च॥ [५]

इषे त्वेति बर्हिरा दत्त इच्छत इव ह्येष यो
यजत उपवीरसीत्याहोप ह्येनानाकरोत्युपो देवान्दैवीर्विशः
प्रागुरित्याह दैवीरह्येता विशः सतीर्देवानुपयन्ति वहीरुशिज
इत्याहर्त्विजो वै वह्नय उशिजस्तस्मादेवमाहु बृहस्पते
धारया वसूनीति (३२)

आहु ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनव
रुद्धे हव्या ते स्वदन्तामित्याह स्वदयत्येवैनान्देवं त्वष्टर्वसु
रप्वेत्याह त्वष्टा वै पशूनाम्मिथुनानां रूपकद्रूपमेव पशुषु
दधाति रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशून्वास्मै
रमयति देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति (३३)

रशनामा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ
हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्या
ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेना रभ इत्याह सत्यं वा ऋतं
सत्येनैवैनमृतेना रभतेऽक्षण्या परि हरति वध्यं हि प्रत्यञ्च

प्रतिमुञ्चन्ति व्यावृत्त्यै धर्षा मानुषानिति नि युनक्ति धृत्या
अद्ध्यः (३४)

त्वौषधीभ्यः प्रोक्षामीत्याहाद्ध्यो ह्येष ओषधीभ्यः सम्भवति
यत्पशुरपाम्पेरुरसीत्याहैष ह्यपाम्पाता यो मेधायारभ्यते
स्वात्तं चिथ्सदेवः हव्यमापो देवीः स्वदतैनमित्याह
स्वदयत्येवैनमुपरिष्ठात्प्रोक्षत्युपरिष्ठादेवैनम्मेध्यं करोति
पाययत्यन्तरत एवैनम्मेध्यं करोत्यधस्तादुपोक्षति सर्वत
एवैनम्मेध्यं करोति॥ (३५)

वसूनिर्ति प्रसव इत्यद्ध्योऽन्तरत एवैनन्दशं च॥ [६]

अग्निना वै होत्रा देवा असुरानभ्यभवन्नग्रये
समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदश
सामिधेनीरन्वाह सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरात्यै
सप्तदशान्वाह द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स संवत्सरः
संवत्सरं प्रजा अनु प्र जायन्ते प्रजानां प्रजननाय देवा वै
सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्त्स प्रजापतिस्तूष्णीमाधारम् (३६)

आधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तूष्णीमाधारमाधारयन्
यज्ञस्यानुख्यात्या असुरेषु वै यज्ञ आसीत्तं देवास्तूष्णीः होमेनाव

यत्तूष्णीमा॑धारमा॑धारय॑ति॒ भ्रातृ॑व्यस्यै॒व तद्य॑ज्ञं वृ॒द्धे
परि॒धीन्त्सम्मार्ष्टि॑ पु॒नात्ये॑वैना॒त्रिस्त्रिः॑ सम्मार्ष्टि॑ त्र्या॒वृद्धि
य॒ज्ञोऽथो॑ रक्ष॑सामप॑हत्यै द्वाद॑श॒ सम्प॑द्यन्ते द्वाद॑श (३७)

मासाः॑ संव॑त्सरः संव॑त्सरमे॒व प्री॑णात्यथो॑ संव॑त्सरमे॒वास्मा॒
उप॑ दधाति सुव॑र्गस्य॒ लोक॑स्य॒ सम॑ष्ट्यै शिरो॒ वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॒
यदा॑धारो॑ऽग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ यदा॑धारमा॑धारय॑ति शी॒र्षत॑
ए॒व य॒ज्ञस्य॒ यज॑मानः सर्वा॑ दे॒वता॒ अव॑ रुन्दे शिरो॒
वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॒ यदा॑धार आ॒त्मा प॒शुरा॑धारमा॑धार्य॒ पशु॑
सम॑नक्त्या॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ (३८)

शिरः॑ प्रति॑ दधाति॒ सं ते॑ प्रा॒णो वा॒युना॑ गच्छ॒तामि॒त्याह॑
वा॒युदे॒वत्यो॑ वै प्रा॒णो वा॒यावे॒वास्य॑ प्रा॒णं जु॑होति॒ सं
यज॑त्रैरङ्गानि॒ सं य॒ज्ञप॑तिरा॒शिषे॒त्याह॑ य॒ज्ञप॑तिमे॒वास्या॑शिषं
गम॑यति वि॒श्वरू॒पो वै त्वा॒ष्ट्र उ॒परि॑ष्ठात्प॒शुम॒भ्यव॑मी॒त्तस्मा॑दु॒परि॑ष्टा
द्यन्ति॒ यदु॒परि॑ष्ठात्प॒शुः संम॑नक्ति॒ मेध्य॑मे॒व (३९)

ए॒नं क॒रोत्यृ॒त्विजो॑ वृणी॒ते छ॒न्दा॑स्ये॒व वृणी॑ते स॒प्त वृणी॑ते
स॒प्त ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ स॒प्तार॒ण्याः स॒प्त छ॒न्दा॑स्यु॒भय॑स्याव॑रुद्ध्या
ए॒का॑दश प्रया॒जान् य॑जति॒ दश॑ वै प॒शोः प्रा॒णा आ॒त्मैका॑दशो

यावानेव पशुस्तम्प्र यजति वपामेकः परि शय आत्मैवात्मानं
 परि शये वज्रो वै स्वधितिर्वज्रो यूपशकलो घृतं खलु वै देवा
 वज्रं कृत्वा सोममघ्नन्धृतेनाक्तौ पशं त्रायेथामित्याहु वज्रेणैवेनं
 वशं कृत्वा लभते॥ (४०)

आधारम्पद्यन्ते द्वादशात्मनेव यज्ञस्य मेध्यमेव खलु वा अष्टादश च॥———[७]

पर्यग्नि करोति सर्वहुतमेवेनं करोत्यस्कन्दायास्कन्नं हि
 तद्यद्धुतस्य स्कन्दति त्रिः पर्यग्नि करोति त्र्यावृद्धि यज्ञो-
 ऽथो रक्षसामपहत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्त्यन्वारभ्यः पशू (३)
 नान्वारभ्या (३) इति मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं
 यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यादथो खल्वाहुः सुवर्गाय
 वा एष लोकाय नीयते यत् (४१)

पशुरिति यन्नान्वारभेत सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत
 वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते तन्नेवान्वारब्धं नेवानन्वारब्धमुप
 प्रेष्यं होतरहव्या देवेभ्य इत्याहेषितं हि कर्म क्रियते
 रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियथा विंशतेत्याहु यथायजुरेवैतदग्निना
 पुरस्तादेति रक्षसामपहत्यै पृथिव्याः सम्पृचः पाहीति
 बर्हिः (४२)

उपास्यत्यस्कन्दायास्कन्नः५ हि तद्यद्वर्हिषि स्कन्दत्यथो
 बर्हिषदमेवैनं करोति पराडा वर्ततेऽध्वर्युः पशोः
 संज्ञप्यमानात्पशुभ्य एव तन्नि हुत आत्मनोनाब्रस्काय
 गच्छति श्रियम्प्र पशूनाप्रोति य एवं वेद पश्चाल्लोका वा
 एषा प्राच्युदानीयते यत्पत्नी नमस्त आतानेत्याहादित्यस्य
 वै रश्मयः (४३)

आतानास्तेभ्य एव नमस्करोत्यनुर्वा प्रेहीत्याह भ्रातृव्यो
 वा अर्वा भ्रातृव्यापनुत्यै घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजया सह
 रायस्पोषेणेत्याहाशिषमेवैतामा शास्त आपो देवीः शुद्धायुव
 इत्याह यथायजुरेवैतत्॥ (४४)

लोकाय नीयते यद्वर्ही रश्मयः सप्तत्रिंशच्च॥ [८]

पशोर्वा आलब्धस्य प्राणाञ्छुगच्छति वाक्त आ प्यायतां
 प्राणस्त आ प्यायतामित्याह प्राणेभ्य एवास्य शुचः शमयति
 सा प्राणेभ्योऽधि पृथिवीः शुक्ल विशति शमहोभ्यामिति नि
 नयत्यहोरात्राभ्यामेव पृथिव्यै शुचः शमयत्योषधे त्रायस्वेनः
 स्वधिते मेनः हिःसीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः (४५)

शान्त्यै पार्श्वत आच्छति मध्यतो हि मनुष्या आच्छन्ति

तिर॒श्चीन॒मा च्छा॑त्यनू॒चीन॒ः हि म॑नु॒ष्या आ॒च्छान्ति॒ व्यावृ॑त्त्यै
 रक्ष॑साम्भा॒गोऽसी॑ति॒ स्थवि॑मतो ब॒र्हिर॒क्त्वापा॑स्यत्य॒स्रैव
 रक्षा॑सि नि॒रव॑दयत इ॒दम॑ह॒ः रक्षो॑ऽध॒मं तमो॑ नयामि
 योऽस्मा॑न्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्म इत्या॑ह॒ द्वौ वा॑व पु॒रुषौ॒ यं
 चै॒व (४६)

द्वेष्टि॒ यश्चैनं॑ द्वेष्टि॒ तावु॑भाव॒ध॒मं तमो॑ नयती॒षे त्वेति॑
 व॒पामु॑त्खि॒दती॑च्छत॒ इव॒ ह्येष॑ यो यज॑ते॒ यदु॑पतृ॒न्धाद्रु॒द्रोऽस्य॑
 प॒शून्धातु॑कः स्या॒द्यन्नो॑प॒तृन्धा॑दय॒ता स्या॑दन्ययो॒पतृ॑णत्य॒न्यया॒
 न धृ॒त्यै घृ॑तेन॒ द्या॑वापृथि॒वी प्रो॑र्ण्वा॒थामि॑त्या॒ह द्या॑वापृथि॒वी
 ए॒व रसे॑नान॒क्त्यछि॑न्नः (४७)

रायः॑ सु॒वीर॒ इत्या॑ह॒ यथा॑य॒जुरे॒वैतत्कू॑रमि॒व वा॑
 ए॒तत्क॑रोति॒ यद्व॒पामु॑त्खि॒दत्यु॑र्वन्तरि॒क्षम॑न्विहीत्या॒ह शान्त्यै॑ प्र
 वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते॒ यः प॒शुम्मृ॑त्यवै॒ नीय॑मानमन्वा॒रभ॑ते
 वपा॑श्रप॒णी पु॑नर॒न्वार॑भते॒ऽस्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्य॒ग्निना॑
 पु॒रस्ता॑देति॒ रक्ष॑साम॒पह॑त्या॒ अथो॑ दे॒वता॑ ए॒व ह॒व्येन॑ (४८)

अन्वे॑ति॒ नान्त॑ममङ्गा॒रम॑ति॒ हरे॒द्यद॑न्त॒ममङ्गा॑रमति॒ हरे॒द्दे॒वता॑
 अति॑ मन्ये॒त् वा॒यो वी॒हि॒ स्तो॒काना॑मि॒त्याह॑ तस्मा॒द्विभ॑क्ताः

स्तो॒का अव॑ प॒द्यन्तेऽग्रं॑ वा ए॒तत्प॑शूनां यद्व॒पाग्र॑मोष॒धीना॑म्ब॒र्हिर॑
सम॑र्धय॒त्यथो॑ ओष॒धीष्वे॒व प॒शून्प्रति॑ ष्ठापयति॒ स्वाहा॑कृ॒तीभ्यः॑
प्रेष्ये॒त्याह॑ (४९)

य॒ज्ञस्य॑ स॒मिष्ट्यै॑ प्रा॒णापा॒नौ वा ए॒तौ प॑शूनां
यत्पृ॑षदा॒ज्यमा॒त्मा व॒पा पृ॑षदा॒ज्यम॑भि॒घार्य॑ व॒पाम॑भि
घा॒रय॑त्या॒त्मन्ने॒व प॑शूना॒म्प्रा॒णापा॒नौ द॑धाति॒ स्वाहो॑र्ध्व॒नभ॑स॒म्मारु॑त
ग॑च्छ॒तमित्या॑होर्ध्व॒नभा॑ ह स्म॒ वै मा॑रु॒तो दे॒वानां॑ व॒पाश्र॑प॒णी
प्र॑ह॒रति॑ तेनै॒वैने॒ प्र ह॑रति॒ विषू॑ची॒ प्र ह॑रति॒ तस्मा॑द्विष्व॑श्चौ
प्रा॒णापा॒नौ॥ (५०)

स्वर्धितिश्चैवाच्छिन्नो हव्येनेष्येत्याह पद्वत्वारि९शच्च॥ [९]

प॒शुमा॒लभ्य॑ पुरो॒डाशं॑ निर्व॑पति॒ समे॑धमे॒वैन॒मा ल॑भते
व॒पया॑ प्रच॒र्य पुरो॒डाशे॑न॒ प्र च॑र॒त्यूर्ग्वै पुरो॒डाश॑ ऊ॒र्जमे॑व
प॑शूना॒म्मध्य॑तो द॑धा॒त्यथो॑ प॒शोरे॒व छि॒द्रम॑पि द॑धाति
पृ॑षदा॒ज्यस्यो॑प॒हत्य॑ त्रिः पृ॑च्छति॒ श्रु॒त९ ह॒वीः (३)
श॑मि॒तरि॑ति॒ त्रिष॑त्या॒ हि दे॒वा योऽश्रु॑त९ श्रु॒तमा॑ह॒ स ए॑न॒सा
प्रा॒णापा॒नौ वा ए॒तौ प॑शूना॒म् (५१)

यत्पृषदाज्यम्पशोः खलु वा आलब्धस्य हृदयमात्माभि

समेति यत्पृषदाज्येन हृदयमभिघारयत्यात्मन्नेव पशूनाम्प्राणापा-
 दधाति पशुना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या-
 नोऽन्वाभविष्यन्तीति तस्य शिरश्छित्त्वा मेधम्प्राक्षारयन्त्स
 प्रक्षोऽभवत्तत्प्रक्षस्य प्रक्षत्वं यत्प्रक्षशाखोत्तरबर्हिर्भवति
 समेधस्यैव (५२)

पशोरव द्यति पशुं वै ह्रियमाणं रक्षास्यनु सचन्तेऽन्तरा-
 यूपं चाहवनीयं च हरति रक्षसामपहत्यै पशोर्वा आलब्धस्य
 मनोऽपं क्रामति मनोतायै हविषोऽवदीयमानस्यानु ब्रूहीत्याह
 मन एवास्याव रुन्द्र एकादशावदानान्यव द्यति दश वै पशोः
 प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तस्याव (५३)

द्यति हृदयस्याग्रेऽव द्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसो
 यद्वै हृदयेनाभिगच्छति तज्जिह्वाया वदति यज्जिह्वाया वदति
 तदुरसोऽधि निर्वदत्येतद्वै पशोर्यथापूर्वं यस्यैवमवदाय
 यथाकाममुत्तरेषामवद्यति यथापूर्वमेवास्य पशोरवत्तम्भवति
 मध्यतो गुदस्याव द्यति मध्यतो हि प्राण उत्तमस्याव
 द्यति (५४)

उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजामि

जायमानो वै ब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवा जायते ब्रह्मचर्येणर्षिभ्यो
यज्ञेन देवेभ्यः प्रजया पितृभ्य एष वा अनृणो यः
पुत्री यज्वा ब्रह्मचारिवासी तदवदानैरेवाव दयते
तदवदानानामवदानत्वन्देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा
अग्निमब्रुवन्त्वया वीरेणासुरानभि भवामेति (५)

सोऽब्रवीद्वरं वृणै पशोरुद्धारमुद्धरा इति स
एतमुद्धारमुदहरत दोः पूर्वार्धस्य गुदम्मध्यतः श्रोणिं
जघनार्धस्य ततो देवा अभवन्परासुरा यत्र्यङ्गाणां
समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
भवत्यक्ष्णयाव द्यति तस्मादक्ष्णया पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति
प्रतिष्ठित्यै॥ (५६)

एतौ पशूनां समेधस्यैव तस्यावोत्तमस्याव द्यतीति पञ्चचत्वारिंशच्च॥ ——— [१०]

मेदसा स्रुचौ प्रोर्णोति मेदोरूपा वै पशवो रूपमेव पशुषु
दधाति यूपन्नवधाय प्रोर्णोति रसो वा एष पशूनां यद्व रसमेव
पशुषु दधाति पार्श्वेन वसाहोमम्प्र यौति मध्यं वा एतत्पशूनां
यत्पार्श्वं रस एष पशूनां यद्वसा यत्पार्श्वेन वसाहोमम्प्रयौति
मध्यत एव पशूनां रसं दधाति घ्नन्ति (५७)

वा ए॒तत्प॒शुं य॒त्संज्ञ॑पयन्त्यै॒न्द्रः खलु॑ वै दे॒वत॑या
 प्रा॒ण ऐ॒न्द्रोऽपान॑ ऐ॒न्द्रः प्रा॒णो अङ्गे॑अङ्गे नि दै॒ध्यदि॒त्याह
 प्रा॒णापा॒नावे॒व प॒शुषु॑ दधाति॒ देव॑ त्वष्ट॒र्भूरि॑ ते स॒संमे॒त्वित्या॑ह
 त्वाष्ट्रा॑ हि दे॒वत॑या प॒शवो॑ वि॒षु रूपा॑ य॒त्सल॑क्ष्माणो भव॒थेत्या॑ह
 वि॒षु रूपा॑ ह्ये॒ते सन्तः॑ सल॑क्ष्माण ए॒तर॑हि भव॑न्ति दे॒वत्रा॑
 यन्त॑म् (५८)

अव॑से सखा॒योऽनु॑ त्वा मा॒ता पि॒तरो॑ म॒दन्त्वित्या॑हानु॑मतमे॒वैन
 पि॒त्रा सु॒वर्गं॑ लो॒कं ग॑मयत्यर्ध॒र्चे व॑साहोमं जु॒होत्य॒सौ वा
 अ॒र्ध॒र्च इ॒यम॑र्ध॒र्च इ॒मे ए॒व र॑से॒नान॑क्ति दि॒शो जु॒होति॑ दि॒शं
 ए॒व र॑से॒नान॑क्त्यथो॒ दिग्भ्य॑ ए॒वोर्ज॑ः र॒सम॑व॒ रुद्धे॑ प्रा॒णापा॒नौ
 वा ए॒तौ प॑शूनां यत्पृषदा॒ज्यं वा॑नस्प॒त्याः खलु॑ (५९)

वै दे॒वत॑या प॒शवो॑ यत्पृषदा॒ज्यस्यो॑प॒हत्या॑ह वन॒स्पत॑ये-
 ऽनु॑ ब्रूहि वन॒स्पत॑ये प्रे॒ष्येति॑ प्रा॒णापा॒नावे॒व प॒शुषु॑
 दधा॒त्यन्य॑स्या॒न्यस्य॑ सम॒वत्त॑ः स॒मव॑द्यति॒ तस्मा॒न्नाना॑रूपाः
 प॒शवो॑ यू॒ष्णोप॑ सि॒ञ्चति॑ र॒सो वा ए॒ष प॑शूनां यद्यू॒ रस॑मे॒व
 प॒शुषु॑ दधा॒तीडा॒मुप॑ ह॒यते॑ प॒शवो॑ वा इ॒डा प॑शूने॒वोप॑ ह॒यते॑
 च॒तुरु॑प॒ ह॒यते॑ (६०)

चतुष्पादो हि पशवो यं कामयेतापशुः स्यादित्यमेदस्कं
 तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवैनम्पशुभ्यो
 निर्भजत्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति
 मेदस्वत्तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवास्मै
 पशूनव रुद्धे पशुमानेव भवति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत स
 आज्यम् (६१)

पुरस्तादसृजत पशुममध्यतः पृषदाज्यम्पश्चात्तस्मादाज्येन
 प्रयाजा इज्यन्ते पशुना मध्यतः पृषदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतानि
 पश्चात्सृष्टः ह्येकादशानूयाजान् यजति दश वै पशोः प्राणा
 आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनु यजति घ्नन्ति वा
 एतत्पशुं यत्संज्ञयन्ति प्राणापानौ खलु वा एतौ पशूनां
 यत्पृषदाज्यं यत्पृषदाज्येनानूयाजान् यजति प्राणापानावेव
 पशुषु दधाति॥ (६२)

घ्नन्ति यन्तं खलु चतुरूपं ह्यत आज्यं यत्पृषदाज्येन षट्॥—————[११]

यज्ञेन ता उपयङ्गिर्देवा वै यज्ञमाग्रीध्रे ब्रह्मवादिनः सत्वे देवस्य ग्रावाणं प्राण उपोऽश्वं
 देवा वा उपोऽशौ वाग्वे मित्रं यज्ञस्य बृहस्पतिर्देवा वा आग्रयणाग्रांनेकादश॥—[१२] यज्ञेन
 लोके पशुमान्स्यात्सर्वान्माध्यन्दिनं वाग्वा अरिक्तानि तत्प्रजा अभ्येकपञ्चाशत्॥51॥
 यज्ञेन गौरुभि निर्वर्तते॥

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>
Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>